

§ 40. Základní rozpoložení úzkosti jako význačná odemčenost pobytu

Určitá možnost bytí pobytu má zjednat onticky „jasno“ o něm samém jako o jsoucnu. Jasně je možné jedině [245] v odemčenosti, která patří k pobytu a která je zakotvena v rozpoložení a rozumění. Nakolik je úzkost význačné rozpoložení? Jak je v ní pobyt skrze své vlastní bytí přiváděn před sebe sama, že v úzkosti odemčené jsoucno jako takové může být fenomenologicky určeno ve svém bytí nebo že toto určení může být v dostatečné míře připraveno?

S úmyslem proniknout k bytí celosti strukturního celku vyjdeme od posledně provedených konkrétních analýz upadání. Rozptýlenost v neurčitém ‚ono se‘ a pohrouženost do obstarávaného ‚světa‘ zjevuje něco takového jako *útěk* pobytu před sebou samým jako autentickým ‚moci být sebou‘. Ale fenomén útěku pobytu *před sebou samým* a svou autentičností se přece zdá být nejméně vhodný k tomu, aby sloužil jako fenomenální půda pro nadcházející zkoumání. Vždyť na tomto útěku se pobyt právě *neobrací* tváří v tvář sobě samému. Tento odvrát vede – jak to odpovídá nejvlastnějšimu tíhnutí upadání – *pryč od* pobytu. Avšak u takovýchto fenoménů se musí mít zkoumání na pozoru, aby onticko-existenciální charakteristiku nesměšovalo s ontologicko-existenciální interpretací, příp. aby v oné charakteristice nepřehlédlo podklady pro tuto interpretaci, jež jsou v ní obsaženy.

Existenciálně je sice autentičnost ‚bytí sebou‘ v upadání uzamčena a zatlačena, ale tato uzamčenost je jen *privace* odemčenosti, která se fenomenálně zjevuje v tom, že útěk pobytu je útěk *před* sebou samým. V tomto ‚před čím‘ ocitá se pobyt právě sám sobě ‚v patách‘. Pouze pokud je vůbec pobyt ontologicky bytostně přiveden před sebe sama skrze odemčenost, která k němu náleží, *může před* sebou utíkat. V tomto upadajícím odvratu *není* ovšem to, před čím se utíká, *pochopeno*, ba ani zakoušeno, protože se k tomu *neobracíme*. Nicméně je v tomto odvratu *od* sebe odemčeno, je to ‚tu‘. Existenciálně-ontický odvrát skýtá na základě svého [246] charak-

teru odemčenosti fenomenálně možnost existenciálně-ontologicky uchopit to, před čím se utíká, jako takové. V rámci tohoto ontického ‚pryč od‘, které je v odvratu obsaženo, můžeme se při fenomenologické interpretaci ‚obrátit‘ k tomu, před čím se utíká, porozumět mu a pojmově to vyjádřit.

Očekávat, že zaměření analýzy na fenomén upadání umožní nějakou ontologickou zkušenost o pobytu v tomto fenoménu odemčením, není tedy v zásadě marné. Naopak právě zde se interpretace nejméně vystavuje nebezpečí, že by sebepochopení pobytu bylo nějakým způsobem umělé. Provádí pouze explikaci toho, co pobyt sám onticky odemkl. Možnost, že interpretujícím sledováním pobytu uvnitř určitého naladěného rozumění pronikneme k jeho bytí, je tím větší, čím původnější je fenomén, který má metodickou funkci odemykajícího rozpoložení. Že tím pravým fenoménem je úzkost, je *zprvu* **pouhé tvrzení**.

Pro analýzu úzkosti nejsme zcela nepřípraveni. Zůstává však ještě nejasné, jak souvisí ontologicky se strachem. Je zřejmé, že nějaká fenomenální příbuznost zde je. Svědčí pro to fakt, že oba fenomény zůstávají většinou nerozlišeny: úzkostí bývá nazýváno to, co je strachem, a jako strach se označuje to, co má charakter úzkosti. Pokusíme se krok za krokem proniknout k fenoménu úzkosti.

Upadání pobytu do neurčitého ‚ono se‘ a do obstarávaného ‚světa‘ jsme nazvali ‚útěkem‘ před sebou samým. Ale ne každé uhýbání před... ne každý odvrát od... je nutně útěkem. Charakter útěku má uhýbání fundované ve strachu, uhýbání před tím, co je strachem odemykáno, před ohrožujícím. Interpretace strachu jako rozpoložení ukázala: to, z čeho máme strach, je vždy nitrosvětské, z určité krajiny a v blízkosti se přibližující škodlivé jsoucno, které nás také může minout. V upadání se pobyt odvrací od sebe samého. To, před čím uhýbá, [247] musí být nějakým způsobem ohrožující; je to však jsoucno ve způsobu bytí jsoucna uhýbajícího, je to pobyt sám. To, před čím se tu uhýbá, nemůže být pojato jako ‚strašné‘, neboť ‚strašné‘ vystupuje vždy jako jsoucno nitrosvětské. Ohrožování, které jedině může být ‚strašné‘ a které je odkrýváno ve strachu, pochází vždycky z nitrosvětského jsoucna.

Odvrat, k němuž dochází při upadání, není tudíž ani útekem, jenž byl fundován strachem z nitrosvětského jsoucná. Tento odvrat nemá takto fundovaný charakter útěku tím spíše, že právě k nitrosvětskému jsoucnu se *obrací* a rozptyluje se v něm. *Odvrat upadání je naopak založen v úzkosti, jež sama teprve strach umožňuje.*

Abychom porozuměli tomu, co se zde říká o upadajícím útěku pobytu před sebou samým, musíme si připomenout ‚bytí ve světě‘ jako základní strukturu tohoto jsoucná. *To, z čeho je nám úzko, je ‚bytí ve světě‘ jako takové.* Jak se fenomenálně liší to, z čeho je nám úzko, od toho, z čeho máme strach? To, z čeho je nám úzko, není žádné nitrosvětské jsoucná. Nedá se s tím tudíž nijak zacházet, bytostně to postrádá charakter dostatečnosti. Ohrožení zde nemá rys nějaké určité škodlivosti, která by se ohroženého týkala vzhledem k jeho konkrétnímu faktickému ‚moci být‘. To, z čeho je nám úzko, je zcela neurčitě. Tato neurčitost nechává nejen fakticky nerozhodnuto, jaké nitrosvětské jsoucná hrozí, nýbrž říká, že nitrosvětské jsoucná vůbec není „relevantní“. Nic z toho, co je uvnitř světa po ruce a co se v něm vyskytuje, není tím, z čeho je nám úzko. Nitrosvětsky odkrytý celek dostatečnosti příručního a výskytového jsoucná ztrácí jako takový veškerou závažnost. Hrouť se. Svět je charakterizován naprostou ztrátou významnosti. V úzkosti se neseťkáváme [248] s tím či oním, co by dostačovalo k tomu, aby nás ohrožovalo.

Proto také úzkost „nevidí“ žádné určité „zde“ a „tam“, odkud se ohrožující přibližuje. Z čeho je nám úzko, je charakteristické tím, že ohrožující není *nikde*. V úzkosti „nevíme“, co je to, z čeho je nám úzko. „Nikde“ však neznamená žádné nic, nýbrž leží v něm krajina vůbec, odemčenost světa pro bytostně prostorové ‚bytí ve‘. Ono hrozící se tudíž nemůže ani blížít z nějakého určitého směru v mezích blízkosti: je již „tu“ – a přece nikde, je tak blízko, že nás tísni a svírá nám hrdlo – a přece není nikde.

V tom, z čeho je nám úzko, se stává zřejmým: „není to nic a není to nikde“. Neuchopitelnost nitrosvětského ‚nic‘ a ‚nikde‘ fenomenálně znamená: *to, z čeho je nám úzko, je svět jako takový.* Naprostý nedostatek významnosti, který se v tomto ‚nic‘ a ‚nikde‘ ohlašuje, neznamená nepřítomnost světa, nýbrž říká, že nitrosvětské jsoucná

samo o sobě je nyní natolik nezávažné, že jediné, co se nám na základě této *ztráty významnosti* všeho nitrosvětského vnucuje, je už jen svět ve své světskosti.

Co vyvolává úzkost, není to či ono, ale ani všechno výskytové jsoucná dohromady jako suma, nýbrž *možnost příručnosti vůbec*, to znamená sám svět. Když úzkost pomine, pak v řeči každodennosti obvykle říkáme: „Nebylo to vlastně nic.“ To vskutku onticky vystihuje, *co to* bylo. Řeč každodennosti se týká obstarávání a domluvy o příručním jsoucnu. To, z čeho je úzkosti úzko, není nitrosvětsky po ruce. Avšak toto ‚nic‘ z příručního jsoucná, kterému *řeč každodenního ohledu obstarávání jediné* rozumí, není žádné totální nic. ‚Nic‘ z příručního jsoucná je zakotveno v nejpůvodnějším „něčem“,¹ ve světě. [249] Ten však patří ontologicky bytostně k bytí pobytu jakožto k ‚bytí ve světě‘. Když se tedy jako to, z čeho je nám úzko, vyjevuje ‚nic‘, to znamená svět jako takový, pak je tím řečeno: *to, z čeho je úzkosti úzko, je ‚bytí ve světě‘ samo.*²

V úzkosti se nám odemyká původně a přímo svět jako svět. Není tomu tak, že bychom snad napřed v naší úvaze odhlédli od nitrosvětského jsoucná a měli na mysli už jenom svět, který by pak vyvolával úzkost, nýbrž úzkost jako modus rozpoložení odemyká teprve *svět jako svět*. To však neznamená, že světskost světa je v úzkosti pojmově pochopena.

Úzkost není jen úzkost z..., nýbrž jí jakožto rozpoložení zároveň *o něco* jde. To, oč jí jde, není nějaký *určitý* způsob bytí a možnost pobytu. Vždyť ohrožení je samo neurčité a nemůže tudíž ve svém ohrožování proniknout k tomu či onomu fakticky konkrétnímu ‚moci být‘. Oč úzkosti jde, je samo ‚bytí ve světě‘. V úzkosti se hrouť příruční jsoucná našeho okolí a nitrosvětské jsoucná vůbec. „Svět“ není už s to nic nabídnout a právě tak spolupobyt druhých. Úzkost tak pobytu bere možnost rozumět si ve svém upadání ze „světa“ a z veřejného výkladu. Vrhá pobyt zpět do toho, oč mu

¹ Tudíž s „nihilismem“ to právě zde nemá nic společného.

² jako to, čím bytj (Sejn) jako takové je určující; ono naprosto netušené, s čím se nelze nijak vyrovnat to nejpodivnější

188 v jeho úzkosti jde, do jeho autentického ‚moci být ve světě‘. Úzkost osamocuje pobyt k jeho nejvlastnějšímu ‚bytí ve světě‘, které se jako rozumějící bytostně rozvrhuje do svých možností. Tímto ‚oč jí jde‘ odemyká tudíž úzkost pobyt *jako bytí možnosti*, jako bytí, kterým může být pobyt jediné ze sebe sama, izolovaný ve své jednotlivosti.

Úzkost zjevuje v pobytu *bytí k* nejvlastnějšímu ‚moci být‘, to znamená zjevuje volnost pro svobodu zvolit [250] a uchopit sebe sama. Úzkost přivádí pobyt před jeho *svobodu k...* (propensio in...)¹ autenticitě jeho bytí jako před možnost, jíž vždy už jest. Toto bytí je však zároveň to, čemu je pobyt jako ‚bytí ve světě‘ vydán.

To, *oč* úzkosti jde, odhaluje se jako to, *z čeho* je jí úzko: ‚bytí ve světě‘. Toto ‚oč‘ a ‚z čeho‘ je dokonce totožné s úzkostí samou. Neboť ta je jakožto rozpoložení základním způsobem ‚bytí ve světě‘. *Existenciální totožnost odemykání a odemykaného – totiž taková, že v odemykaném je odemčen svět jako svět, ‚bytí ve‘ jako jednotlivé, ryzí vržené ‚moci být‘ – činí zřejmým, že ve fenoménu úzkosti se tématem interpretace stalo rozpoložení v jistém smyslu význačné.* Úzkost osamocuje a odemyká tak pobyt jako „solus ipse“. Tento existenciální „solipsismus“ však zdaleka nezasazuje nějakou izolovanou věc-subjekt do neškodné prázdnoty jakéhosi světaprostého dění – vždyť právě on přivádí pobyt v určitém extrémním smyslu před jeho svět jako před svět, a tudíž pobyt sám před sebe sama jako ‚bytí ve světě‘.

Zcela nestranným dokladem toho, že úzkost jako základní rozpoložení je tímto způsobem odemykající, je opět každodenní výklad pobytu a jeho řeč. Rozpoložení, jak bylo výše řečeno, činí zřejmým, „jak mi je“. V úzkosti se ocitáme v „tísňivé nehostinnosti“. Zde nachází výraz nejprve zvláštní neurčitost toho, v čem se pobyt v úzkosti nachází: neurčitost onoho ‚nic‘ a ‚nikde‘. „Být tísňěn nehostinností“ znamená však zároveň „nebýt doma“. Při prvním fenomenálním náčrtu základní struktury pobytu a při objasňování existenciálního smyslu ‚bytí ve‘ oproti „obsaženosti v...“ bylo ‚bytí ve‘

určeno jako ‚bydlet u...‘, ‚být důvěrně obeznámen s...‘.¹ Tento charakter [251] ‚bytí ve‘ byl pak konkrétněji ozřejmen pomocí každodenní veřejnosti *neurčitého* ‚ono se‘, které *do průměrné* každodennosti *pobytu*² vnáší poklidnou sebejistotu, *samozřejmou* „zabydlenost“. Úzkost naproti tomu pobyt z jeho upadající rozptýlenosti ve „světě“ vyzdvihuje. Každodenní důvěrná obeznámenost se hrouť. Pobyt je osamocen, ale *jako* ‚bytí ve světě‘. ‚Bytí ve‘ přechází do existenciálního „modu“ *nezabydlenosti*. Nic jiného nemáme, když říkáme, že nás „tísňí nehostinnost“.

Nyní je také fenomenálně vidět, před čím upadání jako útěk utíká. Nikoli *před* nitrosvětským jsouncem, nýbrž právě *k němu* jako ke jsouncu, u něhož se může obstarávání ztracené do neurčitého ‚ono se‘ zdržovat, ukolébáno v důvěrné obeznámenosti. Útěk, který se ve svém upadání uchyluje do „zabydlenosti“, kterou skýtá veřejnost, je útekem *před* nezabydleností, tzn. před onou ‚tísňivou nehostinností‘, která prostupuje pobyt jako vržené, jemu samému ve svém bytí vydané ‚bytí ve světě‘. Tato ‚tísňivá nehostinnost‘ je pobytu stále v patách a ohrožuje, i když nikoli výslovně, jeho každodenní ztracenost v neurčitém ‚ono se‘. Toto ohrožení může jít fakticky ruku v ruce s plnou jistotou a bezstarostností každodenního obstarávání. Úzkost se může dostavit i v nejbánálnějších situacích. Není ani třeba tmy, v níž se člověka obvykle snadněji zmocní ona ‚tísňivá nehostinnost‘. Tma je totiž situace, v níž určitým důrazným způsobem „nic nevidíme“, i když právě svět je *ještě*, ba *naléhavěji* „tu“.

Jestliže tuto ‚tísňivou nehostinnost‘ pobytu interpretujeme existenciálně ontologicky jako ohrožení, které zasahuje pobyt přímo z něho samého, pak tím netvrdíme, že by tato ‚tísňivá nehostinnost‘ byla ve faktické úzkosti také již vždy v tomto smyslu pochopena. Každodenní způsob, jímž pobyt této ‚tísňivé nehostinnosti‘ rozumí, je [252] upadající odvrát, který onu nezabydlenost „zastiňuje“. Každodennost tohoto útěku však fenomenálně ukazuje: k bytostné pobytové struktuře ‚bytí ve světě‘ – která jakožto existenciální ni-

¹ Srv. § 12, str. 73 nn.

² Srv. § 27, str. 156 nn.

¹ možnost přichýlení k... (jako se miska vah může nachýlit dolů) (Pozn. překl.)

kdy není něčím, co se vyskytuje, nýbrž *jest* vždy v nějakém modu faktického pobytu, tzn. v nějakém rozpoložení – patří jako základní rozpoložení úzkost. Ono zklidněné a zdůvěrnělé ‚bytí ve světě‘ je modus ‚tísňivé nehostinnosti‘ pobytu, nikoli naopak. *Fenomén této nezabydlenosti¹ musí být existenciálně-ontologicky pochopen jako původnější.*

A pouze proto, že ‚bytí ve světě‘ je vždy už latentně určeno úzkostí, může mít jako obstarávající a rozpoložené bytí u „světa“ strach. Strach je do „světa“ upadá, neautentická a sobě samé skrývá úzkost.

190 Fakticky zůstává naladění ‚tísňivé nehostinnosti‘ ve většině případů nepochopeno i existenciálně. Vzhledem k tomu, že upadání a veřejnost převládají, je „autentická“ úzkost ostatně vzácná. Často je úzkost podmíněna „fyziologicky“. Tento fakt je ve své fakticitě problémem *ontologickým*, tedy problémem nejen z hlediska toho, čím je onticky zapříčiněn a jaká je forma jeho průběhu. Úzkost může být fyziologicky vyvolána jen proto, poněvadž pobyt je v základě svého bytí úzkostný.

Ještě vzácnější než existenciální faktum autentické úzkosti jsou pokusy interpretovat tento fenomén v jeho zásadní existenciálně-ontologické konstituci a funkci. Důvody je tu třeba hledat zčásti v zanedbání existenciální analytiky pobytu vůbec, zvláště však v nepochopení fenoménu rozpoložení.² Faktická vzácnost fenoménu úz-

^{1a} (vyvlastnění)

² Není náhodou, že fenomény úzkosti a strachu, které zůstávají vesměs nerozlišeny, se dostaly onticky a také i když ve velmi úzkých mezích ontologicky do zorného pole křesťanské teologie. Došlo k tomu vždy tehdy, když nabyl vrchu antropologický problém bytí člověka k bohu a když tázání bylo vedeno fenomény jako víra, hřích, láska a lítost. Srv. Augustinovo učení o timor castus [cudná bázeň] a servilis [bázeň poddanská], o kterých hovoří na mnoha místech ve svých exegetických spisech a v dopisech. O strachu vůbec srv. *De diversis quaestionibus octoginta tribus*, q. 33: de metu, q. 34: utrum non aliud amandum sit, quam metu carere, q. 35: quid amandum sit (Migne PL XL, Augustinus VI, str. 22 nn.)

Luther se problémem strachu zabýval kromě tradiční souvislosti s interpretací poenitentia [pokání] a contritio [zkroušenost] ve svém komentáři ke

kosti ovšem [253] nic nemění na tom, že je tento fenomén vhodný k převzetí *zásadní* metodické funkce v existenciální analytice. Naopak – vzácnost tohoto fenoménu poukazuje na to, že pobyt, který následkem veřejného výkladu neurčitého ‚ono se‘ zůstává většinou sobě samému ve své autenticitě zakryt, je v tomto základním rozpoložení v původním smyslu odemknutelný.

Odemykat vždy celé ‚bytí ve světě‘ ve všech jeho konstitutivních momentech (svět, ‚bytí ve‘, ‚bytí sebou‘) patří sice k bytnosti každého rozpoložení, avšak v úzkosti spočívá možnost jistého význačného odemykání, neboť osamocuje. Toto osamocování vyzdvihuje pobyt z upadání a zjevuje mu autentičnost a neautentičnost jako možnosti jeho bytí. Tyto základní možnosti pobytu, který je vždy ‚můj‘,¹ ukazují se v úzkosti jakoby samy o sobě, nepřekryty nitrosvětským jsoucnem, k němuž se pobyt zprvu a většinou upíná.

Do jaké míry je touto existenciální interpretací úzkosti získána fenomenální půda pro zodpovězení vůdčí otázky po bytí celosti strukturního celku pobytu? [254]

§ 41. Bytí pobytu jako starost

Máme-li v úmyslu uchopit ontologicky celost strukturního celku pobytu, musíme se nejdříve ptát: je fenomén úzkosti a to, co je v něm odemčeno, s to předvést fenomenálně celek pobytu ve všech jeho částech se stejnou původností tak, aby náš pohled mohl v této danosti hledanou celost najít? Formálně lze celkový výčet toho, co je v tomto fenoménu obsaženo, zaznamenat takto: úzkost je jako roz-

Genesi, zde ovšem co nejméně pojmově, vzdělavatelně, ale tím pronikavěji; srv. *Enarrationes in genesin*, cap. 3, *Werke* (Erl. Ausg.) *Exegetica opera latina*, sv. I, 177 nn.

Nejdále v analýze fenoménu úzkosti pokročil S. Kierkegaard, a to opět v theologickém kontextu „psychologické“ expozice problému dědičného hříchu. Srv. *Der Begriff der Angst*, 1844, in: *Gesammelte Werke*, V, vyd. I. Jakobsen.

^{1a} Nikoli egoisticky, nýbrž jako uvržený k převzetí.